

LIETUVOS ENERGETIKOS KONSULTANTŲ ASOCIACIJOS TYRIMAS: AR KITAIS METAIS LAUKIA DAR VIENAS „BRANGIAUSIAS ISTORIJOJE ŠILDYMO SEZONAS“?

Lietuva iki kito šildymo sezono turi pusę metų svarbiems energetiniams sprendimams, kurie nulems gyventojų mokėjimų už šilumą dydį.

Atsakingiems šalies pareigūnams laikas atsakyti į visiems svarbius klausimus. Ar mūsų laukia dar vienas „brangiausias istorijoje šildymo sezonas“? Kokių bus imamasi veiksmų siekiant palengvinti šildymo išlaidų našta jau sekančią žiemą?

Kokia planuojamo suskystintų dujų terminalo ir kitų didžiųjų energetikos projektų nauda brangstančių energijos resursų kontekste? Kokią realią įtaką šilumos kainoms turės artėjančių Seimo rinkimų dalyvių programos?

Tyrimas: lietuvių išlaidos šilumai – didžiausios

Lietuvos miestuose, kuriuose pagrindinis kuras šilumos gamyboje yra brangios gamtinės dujos, centralizuotai tiekiamos šilumos vieneto kaina (ct/kWh, su mokesčiais) yra tarp aukščiausių Europoje. Šį rodiklį padauginus iš suvartojamo pastatuose energijos kiekio (kWh/mėn), kuris apie 2-3 kartus didesnis negu kaimyninėse Šiaurės šalyse, gauname, kad mūsų gyventojai už tipinio būsto daugiabutyje šildymą moka bene daugiausiai tarp ES šalių, nors pats būstas tikrai nėra didžiausias.

D. Britanijos konsultacinės kompanijos „Oxera“ atlikta studija parodė, kad palyginus išlaidas šildymui su vartotojų gaunamomis pajamomis, Lietuvos gyventojai būsto aprūpinimui šilumine energija išleidžia santykinai didžiausią dalį gaunamų pajamų.

Absoliuti dauguma Lietuvos šilumos vartotojų gyvena senuose, nemodernizuotuose daugiabučiuose, kurių butams reikia patiekti 2-3 kartus daugiau šilumos nei naujos statybos ar atnaujintiems namams. Maža to, absoliuti dauguma vartotojų negali reguliuoti šilumos suvartojimo – t.y. šildytis pagal galimybes, o už šilumą mokame vienanare kaina (mažai kas taip daro Europoje). Nenuostabu, kad po šalčiausių mėnesių gaunamos sąskaitos varo žmones į neviltį, savivaldybėse nutįsta kompensacijų siekiančiųjų eilės, o politikai puola „ginti“ vartotojus nuo monopolistų.

Valdžia gi pažada imtis reformų ir surasti „stebuklingą“ receptą, kuris išspręs visas šildymo problemas. Deja, tai vyksta iš esmės kiekvieną žiemą. Išbandomi vis nauji receptai, pavyzdžiui, „šilumos punktų atėmimas iš monopolininkų“, „telemetrinių sistemų naudojimo uždraudimas“ ar „konkurencijos dirbtinis skatinimas“, tačiau jie taip ir neduoda trokštamų rezultatų, o dažnai sukelia priešingą efektą. Eina į pabaigą dar vienas šildymo sezonas, yra laiko pasiruošti kitam, bet ar tikrai žinome kelią, kuriuo turime eiti?

Mokėjimų už šilumą problema išspręsta tuose nedideliuose miestuose, kuriuose šilumos gamybos pagrindą sudaro vietinis biokuras (Tauragės, Radviliškio, Molėtų, Utenos, Širvintų, Raseinių, Ignalinos, Varėnos, Šilalės, Birštono, Mažeikių, Kretingos, Lazdijų, Švenčionių, Kelmės, Šilutės ir Plungės savivaldybės), o vartotojai gyvena apšiltintuose daugiabučiuose. Tokiuose namuose suvartojama nedaug šilumos, o ir jos kaina dėl naudojamo vietinio biokuro yra žymiai mažesnė nei gamtines dujas deginančiuose Lietuvos miestuose. Mažuose miestuose biokuro katilai įrengti dažniausiai gavus valstybės dotacijas (LVPA, LAIF ar pan.).

Ar suskystintų gamtinių dujų terminalas padės atpiginti šildymą?

Penki didieji Lietuvos miestai patiekia vartotojams apie ¾ bendro centralizuoto šilumos tiekimo sektoriuje (CŠT) gaminamo šilumos kiekio. Deja, visi šie miestai iš esmės šildomi gamtinėmis dujomis. Valstybinės

kainų ir energetikos kontrolės komisijos (VKEKK) duomenimis (paveikslas), gamtinių dujų kaina stabiliai didėja.

Įvertinant, kad gamtinės dujos kaip oras būtinos didžiosioms Vakarų Europos šalims, kurios neturi išplėtotų CŠT sistemų (negali naudoti kitų kuro rūšių) ir Kinijos bei Indijos augantiems milžiniškiems poreikiams tenkinti, sunku tikėtis jų kainų sugrįžimo į 0,4 Lt/m³ lygį, kuris buvo iki 2007 metų. Dabartinės kainos (1,2-1,3 Lt/m³), dar gali padidinti įtampa Persijos įlankos regione ar kitos tarptautinės priežastys, kurios daro žaibišką įtaką naftos ir su ja susijusių gamtinių dujų kainoms.

Ar Lietuvos energetinė strategija realiai padeda spręsti šildymo problemą ir pabėgti nuo šio neprognozuojamo kuro kainų įtakos? Suskystintų gamtinių dujų terminalas - panacėja?

Dujų vartojimo mažėjimą Lietuvoje gali lemti energijos taupymas ar jų pakeitimas pigesnėmis vietinio kuro rūšimis. Koncernui „Achema“ su „Gazprom“ pasirašius ilgalaikę dujų tiekimo sutartį (dėl 50% viso Lietuvoje sunaudojamo dujų kiekio), kyla rizika, kad terminalas neturės klientų.

Bandoma dirbtinai priversti Lietuvos dujų vartotojus iš terminalo nuolat pirkti jo eksploatacijai būtinus 500 mln. m³ per metus dujų. Tačiau žinant, kad vien išdujinimo laivo metinė nuoma kainuos 180 mln. Lt, lengva suskaičiuoti, kad iš terminalo perkamo to minimalaus dujų kiekio kaina vien dėl to išaugs 0,36 Lt/m³ – t.y. pabrangins šias dujas apie 30%. O kas apmokės ir kitus planuojamus gamtinių dujų infrastruktūros projektus? Druskininkų ir Mažeikių pavyzdžiai rodo, kad niekam nereikia dėl investicijų pabrangusių dujų ir kuo jų mažiau vartojama – tuo jos tampa tik brangesnės...

Vadinasi, laukiamų pigesnių dujų privalumas gali būti „suvalgytas“ investicinių kaštų. Statant santykinai didelį terminalą ir neturint gamtinių dujų saugyklos vargu ar bus pasinaudota dujų rinkos privalumais, tad gali tekti privalomai naudoti dujas ir tai vargu ar sumažins jų kainas. Savo ruožtu, tai gali stabdyti perėjimą prie pigesnių alternatyvių kuro rūšių, o tokia strategija nuvesti Lietuvą į „priklausomybės nuo dujų energetiką...“

Galima suprasti, kodėl nesijaučia reikšmingų ir realių pastangų valstybės reguliuojamuose energetikos sektoriuose pakeisti pasaulinių rinkų veikiamas gamtines dujas į vietinį kurą, kurio yra pakankamai ir kurio kainas galima įtakoti patiems. Vadinasi, dar ne vienas šildymo sezonas, matyt, bus „brangiausias istorijoje“, nes didieji miestai gali būti priversti naudoti dujas, tam, kad veiktų terminalas.

Kas nustato kuro kainas Lietuvai?

Keiksnojant kuro, kuris naudojamas energijai gaminti, kainas kartais pamirštama, kad gyvename daugiau ar mažiau rinkos sąlygomis ir šios labiausiai lemia energetinių išteklių kainų lygį. Tik transportui naudojamo kuro kainoje yra reikšminga valstybės mokesčių įtaka, kurią lemia prie kuro savikainos pridėtas akcizo mokesčio dydis, beje, kurio minimalų dydį nustato Europos Sąjungos reguliavimas.

Mažai, kas jau abejoja, kad skausmingą daugumai Lietuvos gyventojų „šildymo“ išlaidų problemą lemia prastos pastatų energetinės charakteristikos ir gamtinių dujų, kaip kol kas pagrindinio naudojamo kuro, kainos. Jeigu pastatų kokybę ir energijos švaistymą juose lemia tik Lietuvos valdžios ir pačių gyventojų veikla (neveikimas), tai dujų kainos yra susijusios su gilesniais procesais, vykstančiais mūsų šalyje ir už jos ribų. Pabandykime kai kuriuos jų panagrinėti, nes tai būtina ieškant racionalių ir perspektyvių sprendimų šioje srityje.

Visos gamtinės dujos į Lietuvą importuojamos tik iš Rusijos. Nors egzistuoja keli dujų tiekėjai, tačiau visi jie tiekia „Gazprom“ kompanijos dujas, tad ir kainas nustato jų šeimininkas. Kai kurie politikai ir valdininkai teigia, kad šis subjektas Lietuvai nustato „politines“, bet ne rinkos kainas. **Ar taip yra iš tikrųjų?**

Elementari rinkos filosofija remiasi principu – parduodant savo produktą, jo kaina nustatoma taip, kad sudauginus parduodamų prekių kiekį iš kainos būtų gaunamos maksimalios pajamos (pelnas). Šiuo požiūriu Lietuvos dujų vartojimo rinką greičiausiai taip vertina ir Gazprom. Dujų kainą galima didinti tiek, kol dujų vartotojams „neapsimokės“ pereiti prie kitų kuro rūšių ir nesumažės jų realizacija Lietuvoje. Kol kas vienintelė rimta alternatyva gamtinėms dujoms Lietuvos katilinėse ir elektrinėse yra skystas naftos kuras, kurio naudojimui yra pasirengę arba nesunkiai šį kurą gali įsisavinti iš

esmės visi šilumos gamybos šaltiniai (išskyrus buitinius dujų vartotojus daugiaaukščiuose pastatuose ir kai kuriuos specifinius pramoninius vartotojus). Taigi, sudėjus gamtinių dujų kaip žaliavos kainą su jų pristatymo į naudojimo vietą tarifu turi gautis tokia gamtinių dujų kaina, kad jų vartotojui būtų netikslinga keisti šį kurą į alternatyvą. **Ar veikia šis principas realiai?**

Atsakymą į šį klausimą duoda statistika, kuri rodo, kad Lietuvoje beveik nenaudojamas skystasis kuras, nors beveik visos katilinės ir elektrinės, kurių galia virš 5 MW turi tokią galimybę. Šiek tiek mazuto sudegina didžiosios katilinės ir elektrinės šalčiausiu metu, kai pradėdamas riboti dujų tiekimas arba katilinės, kurios nėra prijungtos prie gamtinių dujų tinklų ir priverstos naudoti tik kietąjį ir skystąjį kurą. Šių ir panašių priežasčių rezultate skystasis kuras tesudaro keletą procentų Lietuvos energetikos kuro balanse. Dar akivaizdžiau rinkos santykius atspindi kuro kainos Lietuvos rinkoje. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos (VKEKK) duomenimis šių metų vasario mėnesį, kai buvo naudojami didžiausi kuro kiekiai jo kainos, perskaičiavus pagal šiluminę vertę į toną naftos ekvivalento (t_{ne}) buvo:

- Gamtinių dujų (tik žaliavos) vidutinė kaina	1304 Lt/ t_{ne} ;
- Mažo sieringumo (iki 1 %) mazutas	1910 Lt/ t_{ne} ;
- Skalūnų alyva	1952 Lt/ t_{ne} ;
- Dyzelinas	2916 Lt/ t_{ne} ;

Didesnėse katilinėse alternatyva dujoms yra mažo sieringumo mazutas (skalūnų alyva), o mažosiose iš esmės galima deginti tik dyzeliną. Pridėjus prie gamtinių dujų kainos perdavimo ir skirstymo tarifus, perskaičiuotus tonai naftos ekvivalento (apie 200-300 Lt/ t_{ne}) gautume, kad centralizuotos šilumos ir elektros gamintojams gamtinės dujos vasarį kainavo tik šiek tiek pigiau negu alternatyvusis skystasis kuras, tad pastarąjį degino tik iš didelio reikalo. Be to, skystojo kuro naudojimas susijęs su įvairiomis technologinėmis sąnaudomis, kyla aplinkosauginių problemų. Tarp praktikų paplitusi nuomonė, kad jei dujos bus brangesnės už mazutą (iki 10%) vis tiek geriau rinktis „švarųjį“ dujinį kurą. Dėl to gamtinių dujų kaina „ant sienos“ formuojama pagal formulę, kuri susieja dujų kainą su alternatyvaus kuro (mazuto ir dyzelino) „krepšelio“ kainomis, kurios tuo metu yra pagrindiniuose Europos uostuose, iš kur Lietuvos vartotojai jo galėtų gauti. Taip generuojamas maksimalus dujų pardavimo pelnas, o vartotojams nekyla pagunda pradėti deginti skystąjį kurą, kurį dauguma energetikos įmonių laiko kaip rezervinį, bet nenaudoja. **Ką reiškia tokia kainodaros politika?**

Gamtinių dujų kainos susiejimas su naftos produktų Europoje kainomis reiškia, kad dujų kaina Lietuvoje priklauso nuo globalių procesų, vykstančių Pasulyje. Tad ir šilumos kaina „šokinėja“ kas mėnesį priklausomai nuo to ar kas nors kur nors pasaulyje kariauja, išsiliejo nafta, prasidėjo krizė ir t.t. Suskystintų gamtinių dujų tiekimas irgi susijęs su rinkos santykiais. Tad jeigu Europoje pabrangs dujos, kurioms didžiosios valstybės neturi net alternatyvos ar kas nors sutiks parduoti nykštukinei Lietuvos rinkai atvežtas dujas pigiai? Tad ir planuojamas terminalas vaidins greičiausiai tik dujų tiekimo patikimumo rolę. Dabar paskelbti skaičiai rodo, kad vien išdujinimo laivo nuoma, terminalo investiciniai kaštai ir eksploatacinės sąnaudos pabrangins per terminalą tiekiamas dujas apie 15-40 %, nelygu koks dujų kiekis per jį bus transportuojamas. Be to, kuris suskystintų dujų tiekėjas praleis progą užsidirbti didesnę pelną Lietuvoje ir pardavinėti dujas žymiai brangiau negu Gazprom? Tuo labiau, kad piko metu dujų tiekimas iš Klaipėdos pusės būtų ribotas – visi dujų vamzdžiai Lietuvoje plonėja iš Rytų einant į Vakarus. **Tad kaip užsitikrinti pigesnę kurą Lietuvoje?**

Banalu, bet išeitis tik viena – maksimaliai naudoti vietinį (regioninį) kurą, kurio kainos nepriklauso nuo Pasaulio „ekonominių“ banginių apetito. Turėdami plačiai išplėtotas centralizuoto šilumos tiekimo sistemas turime unikalią galimybę didžiosiose katilinėse ir elektrinėse deginti ne brangiąsias dujas, kaip dabar, o žymiai pigesnes kuro rūšis, kurios pagal VKEKK šių metų vasario mėnesį kainavo:

- Biokuras	756 Lt/ t_{ne} ;
- Durpės	446 Lt/ t_{ne} ;
- Šiaudai	454 Lt/ t_{ne} ;

Šios ir kitos kuro rūšys (komunalinės atliekos, biodujos iš kanalizavimo ir žemės ūkio atliekų ir t.t.) jau nebe fantazija, bet pilnai pakeičia gamtines dujas kaimyninėse Šiaurės šalyse. Danijoje jau dabar iš tokių šaltinių gaminami energijos kiekiai pilnai patenkintų visus mūsų menkus energetinius poreikius. Lietuvoje (skirtingai nei Europoje) šilumos sunaudojama (24 TWh) žymiai daugiau negu elektros (10 TWh). Tai vėlgi unikali situacija, kuri sudaro galimybes kartu su šiluma iš pigaus vietinio kuro centralizuotai pagaminti apie 70 % Lietuvai reikalingo elektros kiekio. Ir visiems šiems planams įgyvendinti

tereikia apie 3-5 milijardų litų (ne 17 milijardų, kaip VAE). **Tik vietiniai energetiniai ištekliai, kurių yra pakankamai ir kurių neįtakoja globali politika yra tikras energetinio ir ekonominio saugumo ir nepriklausomybės pagrindas. Deja, to nesuprantame arba kas nors to nenori...**

Suvartojimas skiriasi iki 7 kartų

Statistika liudija, kad šiluminės energijos suvartojimas 1 m² apšildyti atskiruose Lietuvos pastatuose skiriasi iki 7 kartų. Pavyzdžiui 60 m² „sovietinės“ statybos tipinis butas šių metų vasario mėnesį sunaudojo nuo 2100 iki 3600 kWh šiluminės energijos, kai tuo tarpu kokybiškai pastatytuose ar renovuotuose namuose šis rodiklis siekė tik 480 kWh iki 900 kWh.

Skaičiai ir elementari logika sako, kad didžiausi šildymo išlaidų mažinimo rezervai slypi pačiuose pastatuose, nes šiluminės energijos vieneto kaina (ct/kWh) atskirose savivaldybėse skiriasi ne daugiau kaip 2 kartus (VKEKK duomenys).

Jau įgyvendinti kokybiški daugiabučių renovacijos projektai rodo, kad yra visa eilė priemonių, kurias įdiegus galima sutaupyti iki 40-60 % šilumos kiekviename name, jeigu tik kas nors tuo realiai užsiimtų.

Šiandien daugiabučių administravimas išlieka viena prasčiausiai tvarkomų sričių Lietuvoje. Balkonų „dizainas“ darko namų architektūrą, langai keičiami į bet kokios konstrukcijos, bet kokios kokybės pakaitalus, nors tai prieštarauja galiojantiems teisės aktams ir gadinamas visų pastato bendraturčių valdomas turtas.

Deja, iki šiol nesurastas efektyviai veikiantis administravimo mechanizmas, padedantis butų savininkams organizuotis ir tinkamai prižiūrėti savo pastatą, inžinerinę įrangą ir namo aplinką. Paskutiniai įvykiai Kaune liudija, kad daugiabučiuose iš viso nesaugu gyventi. Pasirodo, kad ir priešgaisriniais įrenginiais negalima pasinaudoti, per chaotiškai užstatytus kiemus nebegali pravažiuoti net pirmosios pagalbos automobiliai.

Ne ką geresnė padėtis šildymo bei karšto vandens tiekimo infrastruktūroje. Padidintas radiatorių sekcijų skaičius ar pakeisti į didesnio ploto šildymo prietaisai nieko nestebina. Tai – ne tik kaimynų apvaginėjimas, bet ir šildymo sistemų hidraulikos išderinimas. Dėl to vieni butai šildomi per daug ir atidaromi langai, o kituose žmonės gyvena ne aukštesnėje kaip 15°C temperatūroje, nors visi moka tiek pat.

Įstiklinti ir šildomi balkonai, įsirengtos, bet neįteisintos šildomos grindys, sukeistas radiatorių pajungimas prie stovų, trieigių čiaupų persukinėjimas ir kitos gudrybės ženkliai augina šilumos suvartojimą daugiabučiuose ir šildymo sąskaitas.

Karšto vandens grobstymas, didžiuliai šilumos suvartojimo netolygumai atskiruose pastatuose erzina gyventojus, bet šis pyktis dažniausiai nukreipiamas sąskaitą išrašiusio asmens pusėn, atkakliai manant, kad namas „čia ne prie ko“.

Prioritetas – daugiabučių administravimo reforma

Paskutiniaisiais metais šildymo išlaidoms Lietuvos vartotojai ir valstybė įvairių kompensacijų formomis negrįžtamai išleidžia apie 2 milijardus litų kasmet, kurie galėjo būti įdarbinti namų apšiltinimui, pigesnio kuro diegimui ar kitaip panaudoti spręsti šildymo problemas.

Deja, vartotojai piktinasi, energijos vartojimo efektyvumu niekas realiai nesirūpina, o valdžios institucijos savo pastangas kreipia į nereikšmingus šios problemos aspektus, tad ir rezultatai – kol kas niekiniai.

Daugiabučių pastatų administravimo reforma, pagerinanti jų priežiūrą ir renovacijos tempus, ne tik pakeltų Lietuvos piliečių gyvenimo ekonominę kokybę, bet ir sumažintų investicijas į strateginius energetikos projektus, kurie iš esmės yra skirti aptarnauti energijos švaistymą.

Artėja naujas politinių pažadų maratonas ir, matyt, vėl išgirsime naujų „stebuklingų“ receptų „šildymo kainoms“ tramdyti. Labai norėtusi, kad pagaliau rinkėjų labai politinės partijos susitartų ir daugiabučių pastatų, kur gyvena 2/3 Lietuvos žmonių ir kur „pradingsta“ apie trečdalis visų Lietuvos energetikos išteklių, administravimo reformą pripažintų svarbiausiu prioritetu.

Reformuota pastatų priežiūros sistema turėtų priverstų bendrijas, namų administratorius ar kitus pastatų šeimininkus efektyviai įgyvendinti privalomuosius reikalavimus ir atlikti būtinus atnaujinimo darbus, kurie užtikrintų sanitarines ir higienos sąlygas, saugumą, estetiką ir taupų energijos vartojimą kiekviename pastate. Dvidešimties metų patirtis įrodė, kad palikti visa tai tik pačių gyventojų iniciatyvai ir atsakomybei nėra tinkamas kelias.

Yra visa eilė greitai įdiegiamų ir energiją taupančių priemonių, kurias būtų galima įdiegti dar iki kito šildymo sezono, jeigu atsakingos institucijos realiai tuo užsiimtų ir pareikalautų iš subjektų, kurie šiandien stropiai renka pinigus, bet per mažai rūpinasi, kad tie gyventojai gyventų šilčiau, patogiau ir pigiau.

